

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-36>

УДК 811.112.2

Вераксич Т.В., Котвицька В.А.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ ТЕРМІНІВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Анотація. У статті розглядаються структурно-семантичні особливості термінів машинобудування (на матеріалі німецької мови). Машинобудування є галуззю промисловості, що розвивається надзвичайно швидко. Лідером у цій галузі є Німеччина. Зі стрімким розвитком машинобудування як галузі промисловості розвивається і термінологія. Значне поширення продуктів німецького машинобудування у світі та зокрема в Україні привертають увагу до термінології та її коректного перекладу. Розуміння теоретичних засад робить можливим максимально коректний та точний переклад термінології цієї галузі. У ході дослідження встановлено, що найбільш поширеними типами структурних термінологічних одиниць галузі машинобудування є: складні терміни, термінологічні словосполучення, прості терміни, терміни-аббревіації, похідні терміни.

Ключові слова: машинобудування, термін, термінологія, термінологічна одиниця, словотвір, складний термін, семантичне поле.

Veraksyich Tetiana, Kotvytska Viktoriia

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF GERMAN MECHANICAL ENGINEERING TERMS

Summary. The article discusses the structural and semantic features of German mechanical engineering terms. Mechanical engineering is a very fast growing industry. Germany is undoubtedly the leader in this area. The wide distribution of German mechanical engineering products in the world, and in particular in Ukraine, draws attention to the terminology and its correct translation. Currently, the problem of standardization and normalization of industry terminology is of paramount importance. With the rapid development of mechanical engineering as a branch of industry, terminology also develops. Understanding the theoretical foundations makes possible the most correct and accurate translation of the terminology of this branch of industry. The terminology of mechanical engineering in the German language is a complex system with its own special organization. Its center is terminological vocabulary. The most common types of structural terminological units in the field of mechanical engineering, which were identified during the study, are: complex terms, terminological phrases, simple terms, abbreviations, derivative terms. The authors found that word formation is the leading way to form terminological vocabulary in the German language. Frequent use of complex terms can be explained by convenience the use of a holistic word, compared to the phrase. The least common among complex terms are terminological units, which include four or more components. Among the terminological phrases two-word terminological phrases dominate. Simple root terms can be components of phrases, complex words and serve as centers of word-forming nests. These terms form the core of all terminology and are used to form new terminological units. According to the authors, the wide use of complex terms in the German language can be explained both by the peculiarities that follow from the specifics characteristic of the terminology, and by certain general structural regularities of the German language. The authors single out eight semantic fields that are characteristic of the German mechanical engineering system. The article argues that the number of semantic fields in the field of mechanical engineering tends to expand, which is due to the continuous development of the industry itself.

Keywords: mechanical engineering, term, terminology, terminological unit, word formation, complex term, semantic field.

Постановка проблеми. Усі галузі науки й техніки постійно збагачуються новими технологіями та інноваціями, що вимагає від наукової мовознавчої спільноти розроблення шляхів найменування термінологічних понять і їх систематизації, впорядкування загалу термінологічної лексики. Проблема стандартизації та нормалізації галузеві термінології набуває першочергового значення [5, с. 116].

Галузь машинобудування є однією з найбільш розвинених та важливих галузей світо-

вої промисловості. Серед усіх представників цієї галузі німецьке машинобудування є одним із найвпливовіших та найбільш поширених у всьому світі, в тому числі й в Україні. Саме через значне поширення продуктів німецького машинобудування в нашій країні коректний та правильний переклад термінів цієї галузі українською мовою є вкрай необхідним, тому важливо детально досліджувати структурно-семантичні особливості термінології машинобудування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню питань стану й перспектив удосконалення термінологічних систем присвячували свої наукові праці багато вчених, серед яких: В. Д. Бялик, Т. Р. Кияк, І. М. Кочан, А. В. Крижанівська, Л. М. Томіленко, Н. В. Нікуліна, Т. І. Панько, О. В. Суперанська, Л. Б. Ткачева, Й. А. Стернін, Т. А. Кудінова, М. О. Лобанова та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових студій, присвячених вивченню галузевих підсистем, залишається потреба в теоретичній розробці проблем, пов'язаних зі специфікою обраної для дослідження терміносистеми. Невпорядкованість термінології машинобудування (в різних мовах) становить серйозну перешкоду під час обміну науковою інформацією. Комплексний підхід до дослідження структурно-семантичного аспекту термінології галузі машинобудування на матеріалі німецької мови ще не застосовувався. Усе вищезазначене зумовлює актуальність цієї розвідки.

Метою статті є встановлення структурно-семантичних особливостей німецьких термінів машинобудування, вилучених зі статей німецькомовних онлайн-журналів «MaschinenMarkt» та «Industriemagazin».

Для досягнення окресленої мети потрібно розв'язати такі завдання:

1. Дати визначення поняттю «термін» і схарактеризувати його особливості.

2. Вивчити структуру та семантику німецьких термінів машинобудування.

3. Схарактеризувати структурно-семантичні особливості німецьких термінів вказаної галузі.

Об'єктом дослідження є німецькі терміни машинобудування, а **предметом** аналізу – структурно-семантичні особливості термінів зазначеної галузі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проблема визначення терміна є однією з найбільш обговорюваних у сучасній лінгвістичній літературі. Частина вчених спираються на думку, що термін – це особлива лексична одиниця, а її головна функція – номінативність. На думку інших, поняття терміна позначає сукупність постійних ознак, котрі дають характеристику якомусь явищу чи предмету.

Такі різні погляди вчених щодо того, яке саме визначення терміна є найбільш правильним, можна охарактеризувати тим, що всі науковці мають різні підходи до оцінювання здатності терміна позначати певне поняття. Наприклад, згідно з Б. М. Головіним та Р. Ю. Кобриним, термін – «...слово чи підрядне словосполучення, котре має спеціальне значення, що виражає й формує професійне поняття та застосовується в процесі пізнання й освоєння наукових, а також професійно-технічних об'єктів і відношень між ними» [2, с. 39].

Говорячи про лінгвістичну природу терміна, варто зазначити, що ціла низка вчених вважає термінами лише ті мовні одиниці, що мають дефініцію. Це є однією з найвагомійших рис, котрі є основою розмежування фахової лексики та загальноживаних слів. В. П. Даниленко вважає, що термін – це слово (чи словосполучення) спеціальної сфери вживання, котре є найменуванням спеціального поняття і котре вимагає дефініції [3, с. 117].

Визначення О. В. Суперанської, Н. В. Подольської та Н. В. Васильєвої поєднує погляди науковців, названих вище, та виголошує, що «...термін – це спеціальне слово (чи словосполучення), яке приймає в професійній діяльності та вживається в особливих умовах; ...словесне позначення поняття певної галузі професійних знань: ...основний поняттєвий елемент мови спеціального призначення. ...Для свого правильного розуміння термін вимагає спеціальної дефініції (точного наукового визначення)» [8, с. 52]. Крім того, дослідниці звертають особливу увагу на те, що «...всередині свого термінологічного поля термін однозначний. Терміни різних полів, котрі звучать однаково, – омоніми» [8 с. 53].

А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько та ін. у своїх працях акцентують на тому, що термін – це така одиниця мови, котра покликана виражати поняття науки, техніки та багатьох інших спеціальних галузей, котрі є невід'ємною складовою лексичної системи природної мови, котра сприяє здійсненню її пізнавально-інформативної функції, що пов'язана з фіксуванням та збереженням накопичених людством знань [7, с. 81].

С. Д. Шелов проаналізував деякі класичні визначення терміна та на їх основі запропонував власне тлумачення, що, на його думку, передає суть цього поняття найповніше. Він вважає, що термін – це «мовний знак (слово, словосполучення, сполучення слова чи словосполучення з певними символами і т. ін.), що виражає поняття якої-небудь ділянки знань і з огляду на це має дефініцію (пояснення, тлумачення), на яку свідомо орієнтуються ті, хто використовує цей мовний знак» [6, с. 27]. Визначення, сформульоване вченим, є певним узагальненням усіх попередніх поглядів науковців на термін.

Отже, у значній частині наукових досліджень термін визначається як спеціальне слово, словосполучення, сполучення з певними символами, котре слугує для вираження поняття певної галузі знань, а для розкриття свого значення вимагає дефініції.

Термінологія машинобудування в німецькій мові – це складна система зі своєю особливою організацією. Її центром є термінологічна лексика.

Найбільш поширеними типами термінологічних одиниць галузі машинобудування, котрі було виявлено в ході дослідження, є:

- Складні терміни;
- Термінологічні словосполучення;
- Прості терміни;
- Терміни-аббревіації;
- Похідні терміни.

Найчастіше зустрічаються **складні терміни**, утворені способом словоскладання. Складання – утворення нового слова шляхом поєднання двох або більше слів в одне. Нові слова, що утворюються шляхом складання слів, варто відрізнити від слів, що становлять зрощені словосполучення, котрі з часом трансформувались в одне слово. Не кожне слово, у складі якого є два чи більше коренів, буде словом, котре утворене способом складання. В термінології досить часто зустрічаються терміни, що були утворені від складних слів афіксальним способом. Утворення нових термінів саме за допомогою способу складання слів вважається найменш проблемним способом.

За використання цього методу слова або ж лише їх основи поєднуються, утворюючи новий термін, котрий проте досить рідко набуває додаткового значення, котре б істотно відрізнялося від простої смислової суми частин цього слова [1, с. 107].

Часте використання складних термінів можна пояснити зручністю використання цілісного оформленого слова, порівняно зі словосполученням, оскільки при застосуванні складного слова не потрібно думати про граматичне оформлення першого компонента, а це є дуже важливим для писемного мовлення.

Варто також зазначити, що словоскладання є провідним способом утворення термінологічної лексики в німецькій мові, тому серед загальної кількості термінів найчастіше зустрічаємо саме складні.

Прикладами складних термінів галузі машинобудування є:

- Edelstahl m* – нержавіюча сталь;
- Tieflohhren n* – глибоке свердління;
- Seiltrommel f* – кабельний барабан.

Залежно від того, зі скількох компонентів складається термінологічна одиниця, складні терміни можна поділити на двокомпонентні та багатоконпонентні складні терміни.

До двокомпонентних термінів німецької галузі машинобудування належать, наприклад, такі терміни:

- Antriebssystem n* – система приводу;
- Dieselmotor m* – дизельний двигун;
- Thermoplast m* – термопласт.

Трикомпонентними складними термінами слід вважати:

- Hartchrombeschichtung f* – тверде хромоване покриття;
- Ultraschallschwindung f* – ультразвукові коливання.

Найменш поширеними серед складних термінів є термінологічні одиниці, до складу котрих входить чотири або більше компонентів. Наприклад:

Wasserabrasivinjektorstrahlschneiden n – водо-абразивний інжектор струменевого різання.

Широке застосування в німецькій мові складних термінів можна пояснити як особливостями, котрі випливають з характерної для термінології специфіки, так і певними загальними структурними закономірностями німецької мови.

Також серед термінологічних одиниць у галузі машинобудування досить часто зустрічаємо термінологічні словосполучення. Термінологічне словосполучення – багатоконпонентне окремо оформлене семантично цілісне сполучення, утворене шляхом поєднання двох, трьох чи більше елементів [9, с. 103].

Залежно від кількості компонентів, **термінологічні словосполучення** прийнято поділяти на дво-, три-, чотири- і т. д. слівні термінологічні сполучення, інакше кажучи, на багатослівні термінологічні словосполучення.

Найбільш часто вживаними є двослівні термінологічні словосполучення. За своєю структурою вони найчастіше утворюються за такими моделями:

- Іменник + іменник: *Vorderachse-Vorderfeder f* – ресора переднього мосту;
- Прикметник + іменник: *thermische Alterung f* – термічне старіння (заліза);
- Іменник + іменник у родовому відмінку: *Halterung des Stoßfängers f* – кріплення бампера;

– Partizip I + іменник: *federnder Ausschlag m* – пружинний упор;

– Partizip II + іменник: *hochgelegte Nockenwelle f* – середній розподільний вал.

Не менш важливою частиною німецької термінології машинобудування є прості кореневі терміни. Вони є простими за своєю морфологічною будовою і мають нульові словотвірні морфеми. Прості кореневі терміни можуть бути компонентами словосполучень, складних слів та служити центрами словотвірних гнізд. Ці терміни утворюють ядро всієї термінології та використовуються для утворення нових термінологічних одиниць. Наприклад:

- Haken m* – гак;
- Hebel m* – важіль;
- Kurbel f* – кривошип.

Також зустрічаємо **похідні терміни**, котрі утворюються здебільшого різними способами афіксального словотвору. До таких зокрема належать:

- Abbremsen n* – гальмування;
- Einspritzung f* – впорскування;
- Wendigkeit m* – маневреність.

Говорячи вже про семантичні особливості термінологічної лексики, необхідно зазначити, що це питання є дуже важливим для вивчення, використання та систематизації її одиниць.

На основі спільного змісту семантично організованої системи термінологічних одиниць формуються семантичні поля термінів галузі машинобудування у мові. Структура такого поля має на меті окреслити розуміння людиною мови як системи підсистеми, для котрих характерні взаємодія та взаємопроникнення. До підсистем поля належать семантичні групи – це парадигматично пов'язані одиниці, котрі поєднуються спільністю значень, незалежно від належності до різних частин мови [4, с. 398].

Отже, у німецькій термінології галузі машинобудування виділяємо такі семантичні поля:

1. Машини та механізми. До цієї групи належать як прості, так і багатоконпонентні терміни на позначення безпосередньо машин та механізмів. Наприклад:

- Stahlkrananlage f* – сталева кранова система;
- SLKW (Schwerlastkraftwagen) m* – вантажний автомобіль великої вантажопідйомності;

2. Характеристика машин та обладнання. Цю групу поділяємо на підгрупи:

– Терміни, що позначають складові частини машин та механізмів. До цієї групи входять як прості (однокомпонентні), так і складні (багатоконпонентні) терміни: *Haken m* – гак, *Bolzen m* – гвинт, *Hebel m* – важіль;

– Терміни, котрі позначають основні системи машин. Наприклад: *Antriebssystem n* – система приводу;

– Термінологічні одиниці для позначення параметрів машин та механізмів: *Kapazität f* – місткість, *Reichweite f* – радіус дії;

3. Приводні системи та пристрої. Наприклад:

- Elektromotor m* – електродвигун;
- Verbrennungsmotor m* – двигун внутрішнього згорання;

4. Облицювання машин та механізмів:
Schweißplattierung f – зварювальне покриття;
Blechverkleidung f – листкове облицювання;

5. Якісні характеристики машин:*Wendigkeit f* – маневреність;*Tragfähigkeit f* – вантажопідйомність;**6. Об'єкти дії:***Rösche f* – траншея;*Tagebau m* – відкриті гірничі роботи;**7. Матеріали, котрі застосовуються в машинобудуванні:***Edelstahl m* – нержавіюча сталь;*korrosionsbeständige Legierung f* – корозійностійкий сплав;**8. Процеси, котрі виконують машини, та їх складові:***Einspritzung f* – впорскування;*Axialbewegung f* – осьове переміщення.**Висновки.** Отже, загалом виокремлюємо вісім семантичних полів, котрі сьогодні є характер-

ними для німецької системи машинобудування. Проте необхідно також зазначити, що стрімкий розвиток галузі машинобудування сприяє появі нового обладнання, а відповідно – і нових термінів. Зважаючи на це, можна стверджувати, що кількість семантичних полів у цій галузі схильна до розширення, котре пов'язане з невинним розвитком самої індустрії.

Щодо структурних особливостей німецької термінології галузі машинобудування варто зауважити, що значну частину термінів галузі становлять складні терміни (композиції). Серед них основну масу складають двокомпонентні визначальні композиції. Також дуже поширеними є термінологічні словосполучення. Крім того, фіксуємо скорочення та аббревіації, прості (кореневі) терміни та похідні термінологічні одиниці.

Список літератури:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Москва : Международные отношения, 1975. 240 с.
2. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах : учеб. пособие для филол. спец. вузов. Москва : Высш. шк., 1987. 105 с.
3. Даниленко В.П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. Москва, 1977. 221 с.
4. Карпенко О.Ю. Засади когнітивної ономастики. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*. Чернівці : Рута, 2007. С. 396–401.
5. Котвицька В.А., Лазебна О.А. Тематична організація автомобілебудівної термінологічної лексики сучасної німецької мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2017. Вип. 28. С. 116–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2017_28_31 (дата звернення: 24.08.2020).
6. Лейчик В.М., Шелов С.Д. Лингвистические проблемы терминологии и научно-технический перевод / *Серия «Теория и практика научно-технического перевода»: Обзор информации*. Вып. 18. Часть II. Москва : Всесоюзный центр переводов научно-технической информации и документации, 1990. 80 с.
7. Крижанівська А.В., Симошенко Л.О., Панько Т.І. та ін. Склад і структура термінологічної лексики української мови / за ред. А.В. Крижанівської. Київ : Наукова думка, 1984. 194 с.
8. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории. Москва : Наука, 1989. 173 с.
9. Ткачева Л.Б. Основные закономерности английской терминологии. Томск : Изд-во Томского ун-та, 1987. 198 с.

References:

1. Barhudarov, L.S. (1975). *Yazyk i perevod [Language and Translation]*. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 240 p. (in Russian)
2. Golovin, B.N. (1987). *Lingvisticheskie osnovy ucheniya o terminah: ucheb. posobie dlya filol. spec. vuzov [Linguistic foundations of the doctrine of terms]*. Moskva: Vyssh. shk. (in Russian)
3. Danilenko, V.P. (1977). *Russkaya terminologiya: Opyt lingvisticheskogo opisaniya [Russian Terminology: An Experience of Linguistic Description]*. (in Russian)
4. Karpenko, O.Yu. (2007). *Zasady kognitivnoi onomastyky. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Slov'ianska filolohiia*. Chernivtsi: Ruta, pp. 396–401.
5. Kotvytska, V.A., & Lazebna, O.A. (2017). *Tematychna orhanizatsiia avtomobilebudivnoi terminolohichnoi leksyky suchasnoi nimetskoï movy [Thematic organization of automotive industry terminological lexis in modern German]*. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filolohiia*, (28), pp. 116–118. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2017_28_31 (accessed: 24.08.2020).
6. Lejchik, V.M., & Shelov, S.D. (1990). *Lingvisticheskie problemy terminologii i nauchno-tehnicheskij perevod [Linguistic problems of terminology and scientific and technical translation]*. *Seriya «Teoriya i praktika nauchno-tehnicheskogo perevoda»: Obzor informacii*. Vyp. 18. Chast II. Moskva: Vsesoyuznyj centr perevodov nauchno-tehnicheskoy informacii i dokumentacii. (in Russian)
7. Kryzhanivska, A.V. (ed.) (1984). *Sklad i struktura terminolohichnoi leksyky ukraïnskoï movy [Composition and the structure of the terminological vocabulary of the Ukrainian language]*. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
8. Superanskaya, A.V., Podolskaya, N.V., & Vasileva, N.V. (1989). *Obshaya terminologiya: Voprosy teorii [General terminology: Questions of theory]*. Moskva: Nauka. (in Russian)
9. Tkacheva, L.B. (1987). *Osnovnye zakonovernosti anglijskoj terminologii [Basic patterns of English terminology]*. Tomsk: Izd-vo Tomskogo un-ta. (in Russian)